

Лідія Удовенко

Українські чоловічі прізвища, утворені лексико-семантичним і морфологічним способом

У статті розглянуто такий лексичний тип іменування, як прізвища, утворені лексико-семантичним і морфологічним способом. Антропоніми – найважливіші засоби стислого передання культурної інформації, оскільки процеси становлення і змінення іменування особи прямо пов'язані зі звичаями й особливостями духовної культури народу.

Ключові слова: апелятив, антропонім, прізвище, прізвисько, носій мови, лексико-семантичний спосіб, морфологічний спосіб.

Що зазвичай відомо пересічному українському громадянину з тих, хто проклав йому шлях у цей світ? Далі бабусі та дідуся – морок, а їх ми пам'ятаємо, якщо вони дожили до нас. В Україні довідатися про своє походження не так уже й просто. Ситуація неможлива в Європі, у США, де дослідження приватної історії окремих громадян поважає й заохочує держава. Не випадково наші архіви називалися державними, а європейські й американські – національними.

Сьогодні антропонімія багатьох регіонів України вивчена недостатньо, незважаючи на багаті документальні джерела. Приміром, у церкві села Конів Старосамбірівського району Львівської області є Metrika Parochi Kopiowa, перші записи в якій зроблено 1788 року. Архівні матеріали про життя мешканців села суттєво доповнюють записи цього документа, адже вони не зазнали тотальних читок радянської доби, можливо, через те, що їх робили по-польськи. Це дає нам можливість дослідити чоловічі прізвища в межах одного ойконіма, починаючи з кінця XVIII ст.

Усі чоловічі прізвища с. Конів можна поділити на прізвища іменникового і прикметникового типу. Прізвища іменникового типу утворено лексико-семантичним і морфологічним способом.

До прізвищ іменникового типу, утворених лексико-семантичним способом, відносно прізвища, утворені шляхом переосмислення колишніх особових імен: ім'я предка стало без змінення спільною назвою нащадків. Слід уважати, що функцію прізвищ виконували імена рідко вживані або незвичайні форми якогось імені, носієм котрого була окрема людина. Імена, які ставали родовими прізвищами, були як церковно-християнськими, так і слов'янськими автохтонними особовими власними іменами (імена-композитиви, відкомпозитивні утворення, імена відапелятивного походження). Ми зафіксували в с. Конів такі прізвища, утворені шляхом переосмислення церковно-християнського імені: *Антох*, *Гриник*, *Грицай*, *Павліш*, *Сидір*. Ці прізвища утворено від народної форми документального християнського імені. У прізвищі *Сидір* [o] зберігається тільки в мовленні окремих селян. Відсутність чергування o/i може бути результатом традиційної вимови давнього прізвища або впливу документального оформлення польською мовою. Урядовці, священники вели записи по-польськи, по-латині, але не завжди точно записували імена українців, що відзначають О. Селищев [13:136] і Ю. Редько [11:83].

Прізвище *Сидір* (від імені Ісідор, яке означає «подарунок богині Ісиди») у «Метриці» місцевої церкви зафіксовано з кінця XVIII ст. Різновиди документальних записів цього прізвища: *Sidor*, *Sydor*, *Sydorak*. Остання форма не збереглася, очевидно, знову трансформувалася в *Сидір* регресивним способом. Менш імовірним може бути походження прізвища *Сидір* від апелятива *сидір*, що означає *торба*, *мішок* [10:27].

Суфікс *-ай* у сфері антропонімів на сьогодні є малопродуктивним. У селі зафіксовано чоловіче ім'я *Дмитрай* < *Дмитро*; жіноче – *Орисайда* < *Орися* < *Ореста*. На обстеженій території суфікс *-ай* має різко негативний відтінок. Це підтверджують дослідження Ю. Редька [11:105].

Імена, що лягли в основу прізвищ *Антох*, *Гриник*, *Грицай*, *Павліш*, утворені шляхом скорочення й суфіксації. Продуктивним у царині антропонімів є суфікс *-ик* (*Михайлик*, *Зеник* й інші). Суфікс *-ик* зберігає демінутивне значення. Сьогодні імена з суфіксами *-ох*, *-іш* не утворюються. Імена *Антох* і *Павліш* на селі не існували. Ім'я *Антох* фіксує словник Б. Гринченка [5:549], а в Білорусії існує прізвище *Антух* [2:31]. За свідченням мешканця села Антоха Йосипа, прізвище *Антох* із наголошеним першим складом поширене серед польського населення. На нашу думку, прізвище може бути як польського, так й українського походження. Пересування наголосу з останнього складу на передостанній може пояснюватися впливом польської мови, а може бути засобом розподіблення прізвища й імені. Щодо графічного оформлення прізвища, то в записах «Метрики» за 1863 рік місце мають дві форми *Carolus Antuch* і *Lukas Antoch*, які свідчать про те, що й у XIX ст. наголос у при-

звичі падав на перший склад. 1863 і 1869 року знаходимо запис Karol Antoschow, який доводить, що в XIX ст. на даній території формування окремих чоловічих прізвищ цілком ще не було завершене. Antoschow записаний як господар, але його прізвище зберігає патронімічний суфікс, котрий потім знову редукувався, а прізвище набуло старого вигляду Antoch. У прізвищі *Павліш* маємо [л'], що не ствердів. Це, на нашу думку, відбиває діалектне звучання імені *Павліш*. У зв'язку з тим, що ми не знаємо, у якій місцевості виникло це прізвище (у село перший носій прізвища прибув у 80-х роках XIX ст.), можна припустити, що його графічна форма не відповідала фонетичній, а була результатом неправильного запису польською мовою українського прізвища *Павліш*.

Не може існувати одноставної думки щодо відапелятивних прізвищ відносно того, чи функціонування відповідних антропонімів почалося ще на стадії власного особового автохтонного слов'янського імені, чи свій початок антропоніми беруть від прізвиськ, даних конкретній особі з різних мотивацій. До таких прізвищ, у першу чергу, слід віднести прізвища, які утворені семантичним способом від назв тварин, предметів побуту, абстрактних назв. Не маючи змоги поділити сучасні прізвища на прізвища, які походять від особових власних імен, і на прізвища, що беруть свій початок із індивідуальних прізвиськ, зупинимось лише на класифікації їх за семантичними ознаками апелятивів. Виділяємо такі підгрупи: 1) прізвища, які походять від назв професій першого носія: *Коваль*, *Ковалик*, *Ковалець*, *Мельник*, *Фарбітник*, *Добош*; 2) від національності: *Литвин*; 3) від прізвиськ, які передають родинні стосунки: *Копиляк*; 4) прізвища, що походять від фізичних ознак людей: *Кульган*, *Куляс*; 5) від назви, що характеризує ходу людини: *Чопко*; 6) від назви, що характеризує мову людини: *Гуркавець*; 7) від назв, що характеризують розумові здібності: *Кеба*, *Думас*; 8) від назв, що характеризують вдачу людини: *Мартиклас*, *Кормило*; 9) прізвища, що походять від назв птахів і тварин: *Деркач*, *Дрізд*, *Сич*, *Кіт*; 10) від назви господарського предмета, частини будівлі: *Жолубок*, *Груба*; 11) прізвища, пов'язані з релігійними віруваннями: *Куць*; 12) прізвища, пов'язані з попереднім місцем мешкання: *Ревть*, *Ратич*.

Про прізвища *Коваль* і *Мельник* нема потреби говорити.

Прізвища *Ковалик* і *Ковалець* утворені лексико-семантичним способом від апелятивів, що виражали зменшеність. Зменшені назви професії означали помічника, учня, «малого майстра» [11:129].

Стали історизмами апелятиви прізвищ *Фарбітник* і *Добош*. У словнику Б.Грінченка зафіксовано слово «*фарбітки*», що означає ручні мережки [5:375], звідси можна реконструювати слово *фарботи, від якого утворилася назва професії за допомогою характерного суфікса *-ник*. Прізвище *Добош*, на нашу думку, утворено від апелятива *добош*,

що означав *військовий бубниста*, довбиш [15:744]. Ми не виключаємо можливості походження цього прізвища від відкомполітивного імені (Добеслав), як це стверджує М. Демчук [7:72–73].

Прізвище *Литвин* утворено лексико-семантичним способом від назви національності. В Україні литвинами називали литовців і білорусів. Вірогідно, *Литвини* в с. Конів були білорусами, можливо, одними з перших мешканців села, яке відроджувалося після знищення татарами. На це вказує значна чисельність прізвищ ще в кінці XVIII ст. У наявних документах знаходимо різні варіанти цього прізвища: Litwinko (1789); Litwinczycha (1808); Litwin (1823); Letwin (1833). Серед численних записів жодного разу не трапляється форма *Литвин*. Можливо, у XIX ст. у цьому слові ще не стверділи приголосні перед [и]. Таке припущення можливе у зв'язку з аналізом документів у цілому і збереженням пом'якшеної вимови [м'якими мешканцями села дотепер. У XIX ст. це було відображено в документах: Mikolaj, Michal.

До третьої підгрупи ми віднесли прізвище, яке походить від апелятива, що вказує на родинні стосунки, – *Копиляк*. У західноукраїнських говірках функціонують такі слова: копил, кобил, копиле, копеле, копиля, копилчук – тобто позашлюбна дитина [3:78]. У бойківській говірці є слова: *копилиця* – покрітка, завітка; *копило* – байстрик [10:427]. Б.Грінченко фіксує слово «копиляк» із значенням *шевська колодка* [5:280]. Беручи до уваги місце мешкання носіїв прізвища, можна відкинути апелятив зі значенням інструмента, а взяти до уваги значення слова *позашлюбна дитина*. Прізвище *Копил* існувало до початку XX ст. і зберіглося лише в прізвиську *Копильна* (варіант *Копилиха*).

Прізвище *Кульган* походить від прізвиська *Кульган*, яке, у свою чергу, утворилося від слова «кульга» [15:392] за допомогою суфікса *-ан*, який надає слову відтінок зневаги. Достатньо порівняти слова з суфіксом *-ан*, які мають негативне емоційне забарвлення: *пузан*, *критикан*, *політикан*.

Прізвище *Куляс* – польське, серед українського населення відсутнє. Утворено лексико-семантичним способом від аналогічного прізвиська, яке утворилося від апелятива *kulas*, іменника чоловічого роду, що означає в польській мові *кульгавий, кривий*.

Прізвище *Чопко* з'явилося в селі в першій половині XX ст. Утворено воно лексико-семантичним способом від апелятива *чопко*. Однозначно трактувати семантику апелятива не можна. Беручи до уваги місцеву говірку, ми схилиємося до думки, що апелятив *чопко* утворено від дієслівної основи як назву особи, тобто *той, хто чопав*. *Чопати* – ходити важко (у місцевій говірці). Це прізвище в українській мові має продуктивну модель: *Глянько*, *Жмурко*, *Кивко*, *Слинько*, *Храпко*. Ми не виключаємо можливість утворення прізвища від апелятива *чопко*. Сло-

во «сзор» у польській мові має переносне значення – *роззява*. У місцевій говірці слово «чоп» не існує.

Елемент зневаги міститься у прізвиську атрибутивного характеру *Гуркавець*, яке без змінень стало прізвиськом. Іменник «гуркавень» утворено від прикметника *гуркавий*, який утворився від дієслова *гуркати*. У мовленні селян слово «гуркавець» означає *відлодькувата людина*, яка відповідає уривчасто, невиразно. Зміна наголосу в прізвищі, варіанти першого звука [г – х] – це результати народної деєтимологізації.

Сучасне прізвище *Кеба* може брати свій початок від давнього імені-побажання *Кеба (*кеба* – *кебета* – обдарування, уміння, здібність) [5:234] або може від індивідуального прізвиська, даного людині за її здібності. Можливо, прізвисько носило іронічне забарвлення, тоді слово «кеба» використане в переносному значенні. У мовленні селян слово «кеба» відсутнє, прізвище з'явилося в селі в другій половині ХХ ст.

Прізвище *Думас* утворено від прізвиська *Думас*, яке утворено лексико-семантичним способом від апелятива *думас*. Апелятив став архаїзмом, у сучасній мові його не зареєстровано. Апелятиви з суфіксом *-с* свого часу розглядав О. Селищев, але він не розкрив природи суфікса. Ю. Редько помилково вважав, що суфікс *-ас* в українській мові запозичений [11:112]. Ґрунтовне дослідження відносно утворення, семантики суфікса *-ас*, функціонування дериватів із даним суфіксом у східнослов'янських мовах в історичному минулому і на сучасному етапі провела А. Сващенко. Автор дійшла до правильного висновку, що іменники з суфіксом *-ас* – це віддієслівні утворення, які означали особу за дією [12:69–75]. На нашу думку, прізвисько *Думас* має іронічне забарвлення, воно може бути надано людині, яка довго вагається перед тим, як щось зробити. Прізвище *Думас* у селі нове, тому про його функціонування в історичному минулому на обстеженій території нам нічого невідомо.

У процесі функціонування деякі прізвища внаслідок деєтимологізації змінюють свою форму. Такому процесу найчастіше підлягають прізвища, утворені від апелятивів із незрозумілою для мовців семантикою. Змінення звукової форми відбулось у прізвищі *Мартиклас*. На нашу думку, в основі прізвища лежить апелятив *мартоплас*, що має як мінімум два значення: 1) вітрогін; 2) заст. акробат, блазень [15:633]. Прізвисько *Мартоплас* могло бути надано легковажній людині або відображати заняття носія прізвиська. Перейшовши у сферу прізвищ, слово потрапило в мовне середовище, де воно не було відомо, там прізвище й зазнало деформації. Друга частина слова змінилася на відоме *-клас*, інтерфікс *о* змінився на *е* (пор. польське *Marteklas*), а на письмі зафіксували його фонетичний варіант у ненаголошеній позиції *-и*. Про графічне зображення прізвища в ми-

нулому на обстежуваній території нічого невідомо, бо перший носій прізвища з'явився в селі на початку ХХ ст.

Прізвище *Кормило* утворене лексико-семантичним способом від аналогічного прізвиська, яке утворилося від апелятива *кормило*, який має пряме (архаїчне) і переносне значення. На нашу думку, прізвисько *Кормило* могла отримати людина, яка любила керувати. Не виключені й інші мотивації значення прізвища. У процесі історичного розвитку в усному мовленні прізвище змінилося на *Кормила* (іменник першої відміни). Аналізовані документи дають можливість стверджувати, що заміна кінцевого [о] на [а] в усному мовленні відбулася не пізніше ХХ ст. Записи кінця ХХ ст. містять уже форму *Кормило*, указуючи тим самим на збереження писемної традиції.

Як ми вже зазначали, антропоніми, що походять від назв птахів і тварин, могли починати своє функціонування як на стадії власних особових імен, так і на стадії прізвиськ, даних конкретним людям із невідомих нам причин. Так, *Дроздом* могли називати людину співучу, *Котом* – улесливу, *Сичем* – похмуру. Зараз у селі серед загальних назв слово «сич» не існує. Прізвище *Сич*, мабуть, одне з найстаріших у селі. Ще в кінці ХVІІІ ст., як засвідчують документи, багато людей носило це прізвище. Протягом ХVІІІ–ХХ ст. прізвище існувало в сучасній формі [4;8;9;14].

Прізвище *Деркач* походить від багатозначного апелятива. Б.Грінченко подає п'ять значень цього слова [5:371]. Практично прізвиськом *Деркач* могло стати слово в будь-якому значенні. У селі носій прізвища замешкав у другій половині ХХ ст., тому говорити про відсутність окремих значень слова на досліджуваній території нема потреби. Припускаємо, що найбільш імовірним є походження прізвиська від назви птаха.

Сьогодні не вистачає історико-лінгвістичних умов для з'ясування, що стало причиною створення прізвиськ *Жолубок* і *Груба*. Можливо, так із гумором називали майстрів, які виготовляли жолоби і груби. Прізвища *Жолубок* і *Груба* в селі нові, про їх функціонування в минулих століттях на обстеженій території відомостей нема. Прізвище *Жолубок* утворилося через прізвисько від апелятива *жолобок* (зменшене від *жолоб*). У писемному варіанті прізвища зафіксовано діалектну рису мовлення: наближення [о] до [у] в ненаголошеній позиції навіть у сполученні -оло-. Прізвище *Груба* утворено лексико-семантичним способом від прізвиська *Груба*, яке, у свою чергу утворилося від апелятива *груба* у значенні *піч*.

Прізвище *Куць*, на нашу думку, утворилося лексико-семантичним способом від апелятива *куць* (через стадію прізвиська), що означає *чортик*. Приміром, у «Лісовій пісні» Лесі Українки серед дійових осіб

є *Куць* (*чортик* – *паничик*). Відомо, що слово «*куць*» є в поліських говірках. Виходячи з цього, припускаємо факт переселення полішуків на досліджувану територію, бо слово «*куць*» місцевим носіям мови невідомо. Прізвисько *Куць* часто трапляється в усіх документах XVIII–XIX ст. у двох варіантах: *Кис*, *Ки́с*. Запис *Кис* ще не свідчить, що одним із варіантів була тверда вимова кінцевого [ц]. У документах часто забували ставити знак м'якості. Можливі й інші шляхи утворення прізвиська: по-перше, від нечленної форми прикметника *куций*; по-друге, від вигука *куць*, як уважав Ю. Редько [11:181].

Прізвисько *Ревть* утворене лексико-семантичним способом від назви річки, на березі якої міг жити першій носій прізвиська. Історичні пам'ятки фіксують річку з такою назвою в Молдавському князівстві. За переказами носіїв прізвиська саме звідти походив їх прашчур, який згодом оселився в с. Конів. У сусідніх селах прізвиська *Ревть* нема. Не фіксує його й Ю. Редько.

Прізвисько *Ратич* у селі нове, ніяких відомостей про його історію ми не маємо. Існує припущення, що прізвисько утворене від гідроніма *Рата* [11:135]. Не виключена можливість утворення прізвиська *Ратич* за допомогою патронімічного суфіксу *-ич* від антропоніма *Рата* (за Б. Грінченком, *рата* – строк плати, також частина плати, яка припадає на цей строк).

Понад 30% від усіх прізвиськ іменникового типу становлять прізвиська, утворені морфологічним способом. Абсолютну більшість аналізованих прізвиськ утворено за допомогою патро- і матронімічних суфіксів. Прізвиська *Савчак*, *Максим'як*, *Сорочак*, *Ворончак*, *Мамчак*, *Ганусяк*, *Ганяк* утворено за допомогою суфіксів *-ак*, *-'як*, *-йяк* без флексій. Слід зауважити, що в місцевій говірці після шиплячих і м'яких приголосних [а] не вживається. На місці літературного [а] маємо [e^н], причому шиплячі перед цим звуком м'які. Фактично ці прізвиська утворені за допомогою суфіксів *-'e^нк*, *-йe^нк*. Семантика прізвиськ *Савчак*, *Максим'як*, *Ганусяк*, *Ганяк* наскрізна. Прізвисько *Сорочак* утворилося від прізвиська *Сорока*. Однозначно визначити, яке прізвисько лягло в основу патронімічного утворення *Ворончак*, ми не можемо. Це могли бути антропоніми, утворені від таких апелятивів: *воронець* – назва рослини; *воронок* – стриж, птах; *воронко* – вороний кінь; *воронка* – вирва; дірка в постолі, крізь яку проходить ремінець; щілина на носі постала; трикутний отвір у стрісі будинку; отвір у вулику [10:145]. Прізвисько *Ворончак* могло бути утворене від прізвиська, яке лексико-семантичним способом утворилося від прізвиська, а останнє шляхом переосмислення утворилося від одного з названих апелятивів. Найбільш імовірним можна вважати прізвисько, яке характеризувало зовнішній вигляд людини (колір волосся). Це підтверджується непрямыми відомостями: за переказами, у селі осі-

ли татари-завойовники й асимілювались із українським населенням. Від прізвиська *Мамка утворилося патронімічне прізвище Мамчак. Якщо в селі ніхто не назвав маму мамкою, крім сім'ї переселенців, то вони всі могли стати Мамчаками, тобто «синами мамки». У документах XIX ст. знаходимо записи, що вказують на існування в селі п'яти родин на прізвище Мамчак.

Одним із найбільш продуктивних патронімічних суфіксів був складний суфікс *-ович (-евич)*. Саме такого висновку дійшла М. Гумецька, досліджуючи актову мову XIV–XV ст. [6:18]. Ми зафіксували такі прізвища: *Петрович, Войтович, Майхрович, Павлевич, Ігнатевич, Гадевич*. Семантика прізвищ *Петрович, Войтович, Павлевич, Ігнатевич* наскрізна. Походження прізвища *Майхрович* пояснити нелегко. Слів із цим коренем немає в жодному з словників, у тому числі в німецькому і польському. Можна припустити, що прізвище утворене від власного особового імені *Малхер* (*Малхер* < мельхіор, католицьке) [2:119]. Вірогідно, була форма імені *Мальхер*, тоді можна побудувати такий ланцюг: *Малхер – Мальхер – Мальхрович – Майхрович*. Якщо прізвище утворене від *Мальхер*, то заміна [л] аналогічним за місцем творення [й] є цілком реальною. У графічному оформленні прізвища *Гадевич* відображена діалектна вимова [ґ]. У місцевій говірці приголосні перед суфіксом *-евич* не стверділи. Прізвище *Гадевич* утворене від прізвиська чи слов'янського автохтонного імені *Гадь*. У місцевій говірці слово «гадь» означає *гадюка*; у цьому значенні вживають *гадина* як одиничне поняття збірного іменника *гадь*. Прізвисько *Гадь* отримала зла людина, бо сьогодні на селі про злу людину кажуть: «то така *гадь*» або «то така *гадина*».

Прізвища прикметникового типу складаються з прізвищ у формі нечленних і членних прикметників із закінченням *-ий* у називному відмінку однини в чоловічих антропонімах, із закінченням *-а* – в жіночих. Прізвища, утворені з присвійних прикметників, виникли як назви сина по батькові або по матері за допомогою суфіксів *-ів, -ин*. Серед прізвищ у формі нечленних прикметників зафіксовано: 1) колишні присвійні прикметники з суфіксами *-ів, -ин*; 2) колишній нечленний якісний прикметник (прізвище функціонує в такій формі лише в усному мовленні). Сьогодні в селі є п'ять прізвищ такого типу: *Грицків, Матвійв, Сенчишин, Якимишин, Казанчин*. Прізвища *Грицків, Матвійв* утворилися від власних особових імен *Григорій, Матвій*. Прізвища *Сенчишин, Якимишин* утворено за допомогою суфіксу *-ин* від назв матері на *-иха*: *Сенчишин* (син Сенчихи) < *Сенчиха* (дружина Сенька). *Сенько* – похідна форма від документальної *Семен*; *Якимишин* (син Якимихи) < *Якимиха* (дружина Якіма). У процесі історичного розвитку мови відбувалися певні фонетичні та морфологічні зміни. У прізвищі *Сенчишин* корене-

вий [н] ствердів давно. У документах XVIII–XIX ст. жодного разу не трапляється [н]. Прізвище записано у всіх документах однаково: Senczyszyn [4;8;14]. Прізвище *Якимишин* трапляється в таких варіантах: Jakimiszyn [4;8;14]; Jakumyszyn [4;8;14]; Якімишин [9]. Як видно з документальних записів, до середини XIX ст. вимова [к] і [м] була м'якою. Із другої половини XIX ст. вимова [м] поступово ставала твердою. Вимова [к] залишається м'якою і зараз: це характерна особливість місцевої говірки. Зафіксована форма прізвища Jakumyszyn не говорить про тверду вимову [к], а лише відображає один із варіантів вимови голосного [и^е]. У сучасному усному мовленні фігурує тільки форма [йак'імишин]. Прізвище *Казанчин* утворено від прізвиська чи прізвища матері. *Казанчин* (син *Казанки*) < *Казанка* (дружина *Казана*). Процес субстантивзації прізвищ на *-ин* сьогодні ще не закінчився, трапляється прикметникове відмінювання чоловічих і жіночих прізвищ в однині.

У селі наявне прізвище прикметникового походження *Глухий*. Утворилося воно від прізвиська у формі нечленного якісного прикметника *глух* шляхом надання останньому членної форми *глухий*. Літературної вимови прізвища дотримується молоде покоління, називаючи своїх ровесників. Люди старшого покоління за прізвищем називають лише одну сім'ю: господаря – *Глух*, його дочку – *Глушка*, дружину – *Глушиха*. Зрідка можна почути прізвище у формі членного прикметника, яке, звичайно, має прикметникові форми відмінювання. Поява форми членного прикметника є результатом дії тенденції до скорочення кількості нечленних прикметників у процесі історичного розвитку мови. Певний вплив на цей процес справляло і продовжує справляти офіційне оформлення прізвища. Починаючи від 1796 року, у документах знаходимо лише форми членних прикметників: Guchy, Gluchy, Gluchi, Gluchy. Наголос на передостанньому складі в усному варіанті прізвища, мабуть, є результатом впливу польської мови. Звук [г] на початку прізвища також є результатом впливу польської мови.

На сьогодні у селі зафіксовано дев'ять прізвищ у формі членних прикметників із суфіксами *-ськ-*, *-цьк-*: *Бобельський*, *Держипільський*, *Дмитральський*, *Катинський*, *Сикотинський*, *Товарницький*, *Червінський*, *Чуквінський*, *Яворський*. Більшість цих прізвищ відтопонімічного походження. Прізвище *Бобельський* походить від топоніма *Бибел* (назва села Перемишльської землі). У документах це прізвище значиться з 1799 року, зафіксовано різні варіанти написання Bybeliski, Bubelski, Bobelski.

Прізвище *Червінський* походить від назви села *Червин*, що на Волині. Зберігається пом'якшена вимова кореневого [в] перед суфіксом *-ин*. Ця діалектна риса закріплена в документальному оформленні. У мовленні мешканців села [й] у кінці прізвищ редукований. Прізвище *Явор-*

ський походить від ойконіма *Явірське* (село в Львівській області) [1:877]. У прізвищі збереглося давнє етимологічне [о] в сучасному закритому складі у писемному і в усному спілкуванні. Прізвище *Катинський* походить від ойконіма *Катине* (село у Старосамбірівському районі Львівської області). Прізвище *Чуквінський* утворено від топоніма *Чуква* (Львівська область) [1:871]. Прізвище *Держипільський*, очевидно, відтопонімного походження, могло утворитися від назви **Держипілля*. Сьогодні такого ойконіма на території України нема. Хоча село могло бути давно перейменовано або зникло внаслідок якихось інших причин. Прізвище *Товарницький* утворено від топоніма *Товарниця* (хутори Верхня Товарниця і Нижня Товарниця Чернівецької області) [1:855]. Припускаємо, що назву селищам надало слово «товар», яке переселенці з Карпат уживають замість слова «худоба». Вони могли назвати село, яке заснували, бо корінні мешканці обстеженої території не вживають слово «товар» із таким значенням. Топонімів, від яких могли б утворитися прізвища *Дмитральський* і *Сикотинський*, нами не знайдено. Звичайно, в історичному минулому вони могли існувати, припускаємо можливість існування їх на території сучасної Польщі; прізвища також можуть бути утворені від мікротопонімів. Прізвище *Дмитральський* могло утворитися за допомогою суфікса від прізвища *Дмитраль*, яке в свою чергу, утворилося лексико-семантичним способом від прізвиська *Дмитраль*, в основу якого покладена згрубіла форма імені *Дмитраль* від літературної – *Дмитро*. На досліджуваній території форма імені *Дмитраль* добре відома і має різко негативне забарвлення. Прізвище *Сикотинський* могло утворитися від патронімічного *Сикотин* або від прізвища *Сикота*, останнє лексико-граматичним способом утворилося від прізвиська *Сикота*, яке характеризувало мову людини (*сикотати* – часто говорити тонким голосом). Усі прізвища на *-ський*, *-цький*, незважаючи на повну субстантивіацію у значенні, зберегли прикметникові форми відмінювання за відмінками, родами і числами.

Аналізуючи документи XVIII–XX ст., ми дійшли висновку, що остаточне формування сучасних прізвищ закінчилось у першій половині XX ст., хоча в останній чверті XVIII ст. відбулося закріплення родових назв за всіма мешканцями села. Патронімічні утворення XIX ст., як правило, не прижилися (Litwinko, Sydorak, Antochow), вони носили тимчасовий характер і редукували до вихідної форми.

Література

1. Адміністративно-територіальний розподіл Української РСР–К., 1947. — 1064 с.

2. Бірыла М. В. Беларуская антропонімія: Ўласныя іменны, іменны-мянушкі, іменны по бацьку, прозвішчы / М. В. Бірыла. — Мінск : Навука і техника, 1966. — 327 с.
3. Верхатскі І. Про говор галицьких лемков / І. Верхатскі. — Львов : Т-во ім. Шевченка, 1902. — 489 с.
4. Відомості про прибутки від панщини з переліком населення с. Конів Самбірського округу і маєтковий стан його власника за 1820 рік / Львівський центральний державний архів України // Ф. № 146. — Оп. № 19. — Од. зб. 3351. — Арк. 1—14.
5. Грінченко Б. Д. Словарь української мови : в 4 т. / Б. Д. Грінченко. — К., 1958—1959. — Т. I—IV.
6. Гумецька Л. Л. Нарис словотвірної системи української актової мови XIV—XV ст. / Л. Л. Гумецька. — К. : Вид-во АН УРСР, 1958. — 298 с.
7. Демчук М. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV—XVII ст. / М. Демчук. — К. : Наук. думка, 1982. — 172 с.
8. Журнали обліку земельних ділянок з зазначенням власників 1852—1883 рр. / Львівський центральний державний архів України // Ф. № 186. — Оп. № 2. — Од. зб. 466. — Арк. 1—187.
9. Звіти, протоколи, листування та інші матеріали про діяльність читальні в с. Конів. 1903—1948 рр. / Львівський центральний державний архів України // Ф. № 348. — Оп. № 1. — Од. зб. 2989. — Арк. 1—63.
10. Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок: у 2 ч. / М. Й. Онишкевич. — К. : Наук. думка, 1984. — Ч. 1—2.
11. Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища / Ю. К. Редько. — К. : Наук. думка, 1966. — 216 с.
12. Сващенко А. О. Про деякі непродуктивні типи творення іменників у східнослов'янських мовах / А. О. Сващенко // Питання сучасного радянського літературознавства і мовознавства: Вісник ХДУ. — 1989. — С. 69—75.
13. Селищев А. М. Происхождение русских фамилий / А. М. Селищев // Учёные записки МГУ— 1948. — Вып. 128. — С. 131—139.
14. Справи про сервітурні суперечки за право користуватися лісами та пасовиськами жителів с. Товарна і с. Конів. 1847—1889. с. Конів 1867 рік / Львівський центральний державний архів України // Ф. № 146. — Оп. № 64. — Од. зб. 10053. — Арк. 1—81.
15. СУМ — Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда [Електронний ресурс]. — К. : Наук. думка, 1970—1980. — Т. I—XI. Режим доступу до електронного ресурсу: <http://www.sloynyk.net/ua>

Удовенко Л. А.

**Украинские мужские фамилии, которые образованы
лексико-семантическим и морфологическим способом**

В статье рассматривается такой лексический тип именованя, как фамилии, которые образовались лексико-семантическим и морфологическим способом. Антропонимы – одни из самых важных способов сжато передать культурную информацию, поскольку процессы становления и изменения именованя человека прямо связаны с обычаями и особенностями духовной культуры народа.

Ключевые слова: аппелятив, антропоним, фамилия, прозвище, носитель языка, лексико-семантический способ, морфологический способ.

Udovenko L. A.

**The Ukrainian a man's surnames which
are formed by a lexico-semantic and morphological way**

In the article such lexical type of denomination, as surnames which were formed by a lexico-semantic and morphological way is considered. Anthroponymy is one of the most important ways to transfer in a short way the cultural information because the processes of becoming and change of the person's denomination are directly connected to customs and features of people's spiritual culture.

Key words: a appellative, a anthroponymy, a surname, a nickname, the native speaker, a lexico-semantic way, a morphological way.